Редакція польсько-українського журналу
«Nauki Społeczno-Humanistyczne / Соціально-гуманітарні науки /
Social and Human Sciences» (ISSN 2391-4165)

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»

Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна»

СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ВИМІРИ

Монографія

За загальною редакцією
Валерія Бебика, Володимира Пилипчука та Надії Мякушко

Варшава — Київ
Талком
2026

УДК 327:341:[316.422:14]
С89

Рекомендовано до друку
Редакційною радою польсько-українського журналу
«Nauki Społeczno-Humanistyczne / Соціально-гуманітарні науки /
Social and Human Sciences»
(*протокол № 5 від 20 жовтня 2026 р.*)

Вченою радою Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
(*протокол № 9 від 28 жовтня 2026 р.*)

Рецензенти:
Кудряченко, Андрій, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, директор Інституту всесвітньої історії Національної академії наук України;
Смолянюк, Володимир, доктор політичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України;
Конащук, Войцех, доктор юридичних наук, професор Університету імені Марії Кюрі-Склодовської в Любліні.

Авторський колектив:
Анісімович-Шевчук, Ольга (д.філос.); Аулін, Олександр (к.філос.н); Ауліна, Олена (к.політ.н); Бебик, Валерій (д.політ.н.); Бедь, Віктор (д.юр.н.), Гуменюк, Борис (д.і.н.); Доронін, Іван (д.ю.н.); Заславська, Людмила (с.н.с.); Золотар, Ольга (д.ю.н.); Мякушко, Надія (д.філос.); Пилипчук, Володимир (д.ю.н.); Помикало, Войцех (д.пед.н.); Саган, Олександр (д.філос.н.); Шаравара, Роман (д.філос.); Шергін, Сергій (д.політ.н.).

Сучасний світовий порядок: міжнародно-правові, соціально-управлінські та філософсько-релігійні виміри : моногр. / Анісімович-Шевчук, Ольга, Аулін, Олександр; Ауліна Олена. — Варшава — Київ: Талком, 2026. — 264 с.
С89
ISBN 978-617-8627-47-8

У монографії аналізуються міжнародно-правові, соціально-управлінські та філософсько-релігійні проблеми формування сучасного світового порядку в контексті зародження та функціонування глобальних цивілізацій, державного суверенітету, систем міжнародних відносин, базових загально-людських, релігійних та національних цінностей.

Наукове видання може бути використана при підготовці докторантів, аспірантів, магістрів з політичних, юридичних, психологічних, соціологічних, військових наук, публічного управління, соціальної роботи, міжнародних відносин та соціальних комунікацій.

УДК 327:341:[316.422:14]

ISBN 978-617-8627-47-8

© Анісімович-Шевчук, Ольга,
Аулін, Олександр; Ауліна Олена, 2026
© Талком, 2026

Розділ 2. СВІТОВИЙ ПОРЯДОК: ЕВОЛЮЦІЯ І СУЧАСНА ДИНАМІКА

2.1. НОВІТНІЙ СВІТОВИЙ (БЕЗ)ПОРЯДОК: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

(***Гуменюк, Борис***)

Сучасний світовий порядок перебуває у стані глибокої трансформації, що відображає кризу традиційних моделей регулювання міжнародних відносин і посилення поліцентричності глобальної системи. Динаміку визначають масштабні події, серед яких триває повномасштабна війна Росії проти України, що стала каталізатором перегляду безпекових та економічних підходів як у Європі, так і у світі загалом; загострення на Близькому Сході, зокрема події в Ізраїлі та Ірані, що свідчать про хронічну регіональну нестабільність; а також торговельні суперечки й тарифна політика, які ускладнюють функціонування глобальної економіки та підривають довіру до механізмів вільної торгівлі. Водночас активізація Китаю, зокрема через оновлену стратегію «Поясу і шляху», демонструє прагнення окремих держав формувати альтернативні центри впливу, протиставляючи їх західним моделям розвитку. До цього додається новий вимір технологічного суперництва, де штучний інтелект, контроль над критичною інфраструктурою та інформаційні потоки стають елементами сили поряд із військовими й економічними ресурсами. Усе це формує картину новітнього світового (без)порядку, в якому посилюються конкуренція, гібридизація загроз і криза довіри до універсальних інституцій, а баланс підтримується радше ситуативними домовленостями, ніж спільними правилами.

Переконання в неминучому, хоча й поступовому занепаді «ліберального» порядку під проводом США супроводжується твердженням, що з часом зазнає поразки й західна, зокрема американська, інтелектуальна гегемонія у сфері теорії міжнародного порядку. У межах сучасних дебатів відбувається помітне зміщення концепції міжнародного порядку від нормативного виміру до «описового» та «структурного», хоча більшість наукових підходів усе ж зберігають поверхневі ціннісні орієнтири, відображаючи уявлення авторів про бажаний тип порядку. Водночас дослідження міжнародного порядку залишаються надзвичайно різноманітними та багатогранними, виходячи далеко за межі поточних дискусій і охоплюючи зростаючу літературу про різні міжнародні системи у світовій історії. Разом із тим дебати про майбутнє глобального порядку зберігають високий рівень суперечливості: невизначеність перспектив у поєднанні з квазіполемічними аргументами багатьох дослідників робить остаточні висновки складними для об'єктивної оцінки навіть після завершення нинішньої кризи [8].

У контексті формування сучасного світового порядку розвиток штучного інтелекту постає як один із ключових чинників трансформації міжнародних відносин. Якщо раніше глобальні розлами визначалися насамперед у координатах «Схід–Захід» чи «Північ–Південь», то нині все виразнішою стає вісь «публічне–приватне», де провідні технологічні корпорації концентрують у ресурси, знання й реальний вплив. Це формує «парадокс інтересів»: суспільства мають найбільшу зацікавленість у безпечному й справедливому розвитку ШІ, але позбавлені важелів контролю, тоді як бізнес має контроль, але не зацікавлений у самообмеженні. У результаті формується новий «техно-індустріальний комплекс», який змінює співвідношення державного й корпоративного суверенітету та поглиблює фрагментацію світового порядку. Попередні історичні приклади глобального регулювання стратегічних технологій (авіація, атомна енергія, космос) демонструють обмеженість таких проєктів і разом з тим підтверджують, що технологічні прориви завжди поєднувалися із загрозами не-

рівності, конкуренції та ослабленням міжнародних механізмів співпраці. У сучасних умовах це посилює ризик розладу світової системи та вимагає пошуку нових підходів до врівноваження інновацій і глобальної безпеки [5].

Особливості світового порядку після «холодної війни» та ймовірна форма світового порядку, що формується

Хоча американський політик і політолог Г. Кіссінджер наголошував, що «жодного справді «глобального» світового порядку ніколи не існувало, а те, що нині вважається порядком, було сформоване в Західній Європі близько чотирьох століть тому на Вестфальській мирній конференції, проведеній без участі чи навіть усвідомлення більшості інших континентів і цивілізацій», у ретроспективі можна виокремити чотири основні типи світового порядку, що склалися за останні п'ятсот років:

1. Вестфальський порядок;
2. Порядок між світовими війнами;
3. Порядок після Другої світової війни;
4. Порядок після завершення «холодної війни» [9].

Період по завершенню «холодної війни» у 1991 році ознаменувався радикальними трансформаціями міжнародної системи. Зникнення багатополярності та розпад СРСР зумовили утвердження однополярної моделі, у межах якої Сполучені Штати Америки посіли позицію єдиної наддержави, що концентрувала у своїх руках військову, економічну та політичну перевагу. Саме цей стан визначав характер глобального порядку протягом 1990–2000-х років, коли США здійснювали вирішальний вплив на формування міжнародних норм і регулятивних механізмів. Разом з тим, цей період характеризувався прискоренням глобалізаційних процесів, зокрема активним розвитком міжнародної торгівлі, фінансової інтеграції та розширенням глобальних виробничих ланцюгів.

Особливістю епохи після «холодної війни» стало поширення практики гуманітарних інтервенцій, що були легітимізовані

дискурсом «захисту прав людини» і реалізовувалися через участь ООН та НАТО у військових операціях у Сомалі, Боснії чи Косово. Водночас зростала роль недержавних акторів, насамперед терористичних організацій, які створили нові виклики міжнародній безпеці. Хоча інтенсивність великих міждержавних конфліктів знизилася, кількість регіональних криз, особливо на Близькому Сході та в Африці, істотно збільшилася. Водночас активно розвивалися інститути багатостороннього врядування: ООН, Світова організація торгівлі та інші міжнародні організації ставали ключовими майданчиками для координації глобальних процесів. Відбувалося також розширення регіональних інтеграційних об'єднань, включно з формуванням Європейського Союзу, активізацією діяльності АСЕАН та Африканського Союзу. Важливим наслідком розпаду авторитарних режимів у Східній Європі стала нова хвиля демократизації, що поширилася на низку країн світу.

Одночасно з тим сучасний етап міжнародних відносин позначений якісно новими характеристиками. Глобалізація, незважаючи на окремі тенденції до реверсу, продовжує визначати конфігурацію світового порядку, поглиблюючи економічну та інформаційну взаємозалежність держав. Паралельно зростає роль глобальних викликів планетарного масштабу, серед яких ключове місце займають зміна клімату, пандемії, продовольчі та міграційні кризи. Ці проблеми актуалізують необхідність пошуку ефективних форм міжнародної координації.

Сфера безпеки набула багатовимірності: поряд із традиційними військовими загрозами актуалізуються гібридні небезпеки, такі як міжнародний тероризм, кіберзлочинність та дезінформаційні кампанії. На політичному рівні ставиться акцент на зростанні популістських і націоналістичних тенденцій, що підривають стабільність демократичних інститутів і ускладнюють формування глобальних стратегій співробітництва. Значний вплив на динаміку світової системи справляє технологічний прогрес, зокрема розвиток штучного інтелекту, цифрових технологій та автоматизації, які трансформують економіку та суспільство, поро-

джуючи водночас нові можливості й ризики. Найбільш виразною рисою сучасності є зворотній перехід від однополярної системи до багатополярної. США послаблюють позиції у збереженні власного домінування, і дедалі чіткіше окреслюються нові центри сили — Китай, Індія, Європейський Союз, низка держав Глобального Півдня. Цей процес свідчить про формування нового поліцентричного порядку, що поєднує елементи конкуренції й співробітництва та відображає глибинні зрушення у світовій політиці [13].

Оскільки в сучасному глобальному середовищі поступово формується поліцентрична архітектура міжнародних відносин, де зростає роль регіональних акторів та нестандартних суб'єктів впливу, зокрема транснаціональних корпорацій, міждержавних об'єднань і навіть неурядових мереж. Це посилює фрагментацію міжнародної системи, в якій відсутні єдині правила гри та універсальні механізми врегулювання конфліктів. Одним із провідних трендів виступає гібридизація безпеки, коли традиційні військові загрози поєднуються з кіберзагрозами, інформаційними маніпуляціями, економічним тиском і суперництвом у технологіях. Така різноманітність ризиків ставить під сумнів здатність класичних механізмів міжнародного права забезпечувати стабільність. Окрему увагу приділимо й кризі інституціоналізму: глобальні організації, створені для підтримання стабільності після Другої світової війни, дедалі частіше демонструють неефективність, оскільки не можуть адаптуватися до швидкоплинних викликів, пов'язаних із штучним інтелектом, кліматичними змінами чи енергетичною безпекою. Це спричиняє перехід до «регіоналізованих форматів» співпраці, які покликані компенсувати слабкість універсальних механізмів, але водночас загострюють ризик розпаду глобальної єдності. Ще однією тенденцією є переосмислення категорії сили: нині вона визначається не лише військовим чи економічним потенціалом, а й контролем над технологіями, інформаційними потоками, логістикою та критичною інфраструктурою. У цьому контексті спостерігається поступова ерозія традиційних ієрархій, що спрямовує систему до стану

«керованої нестабільності», коли баланс досягається не завдяки спільним правилам, а шляхом ситуативних домовленостей. Таким чином, формування новітнього світового (без)порядку характеризується кризою універсальних інститутів, зростанням ролі регіональних та недержавних акторів, гібридизацією загроз і зміною природи сили, що в комплексі ставить під сумнів перспективи відновлення єдиної глобальної архітектури безпеки [6].

У сучасній системі міжнародних відносин спостерігається парадоксальна тенденція: одночасне поглиблення взаємозалежності між державами та зростання стратегічного суперництва. Концепт коопетиції, запропонований у дослідженні Рафала Вішневського (2025), дозволяє пояснити цю амбівалентність на прикладі відносин США та КНР у 1996–2007 роках. У цей час співіснували дві протилежні динаміки: військово-політичне протистояння (криза в Тайванській протоці, збереження американської системи альянсів у Азії) та глибока економічна співпраця (розширення торгівлі, інтеграція Китаю у глобальні інститути, зокрема вступ до СОТ). Збалансована коопетиція стала можливою завдяки трьом ключовим чинникам: глобалізованій економіці, що створювала умови «капіталістичного миру»; спільним викликам глобального рівня (екологічним, фінансовим, безпековим); а також стратегічному військовому пату, який робив велику війну надмірно ризикованою. Проте після глобальної фінансової кризи 2007–2009 рр. цей баланс було зруйновано: економічна взаємозалежність трансформувалася в поле геоекономічного суперництва, а логіка «взаємовигоди» поступилася логіці «нульової суми». Пандемія COVID-19 та конкуренція за глобальне лідерство у сфері інфраструктури й технологій лише прискорили цей зсув. Досвід США та Китаю показує, що світовий порядок формується не стільки через класичні війни великих держав, скільки через суперечливе поєднання взаємозалежності й недовіри, співпраці та конфронтації. Коопетиція здатна стабілізувати систему лише за умов асиметрії сил, очікувань нормативної зближеності та наявності внутрішніх груп, зацікавлених

у співпраці. Відсутність цих факторів веде до посилення нестабільності, що стає одним із головних викликів для новітнього світового порядку [16].

Передумови динамічних змін у міжнародному порядку

В межах реалістичного підходу до вивчення міжнародних відносин вважається, що світовий порядок є безпосереднім відображенням змін у балансі сил між державами, що супроводжуються конфліктами, кризами та періодичними змінами міжнародної системи. Згідно з цим підходом, саме держава, яка посилює свій вплив, визначає параметри повоєнних урегулювань і будує нову архітектуру світового порядку. Останні трансформації у глобальній політиці свідчать про поступове входження міжнародної системи в епоху, коли кілька держав виявляють готовність кинути виклик фінансовому й політичному домінуванню Сполучених Штатів Америки. Водночас зберігається припущення, що військова перевага США залишатиметься незаперечною, хоча поява нових потужних акторів створює умови для виникнення балансу сил, здатного обмежувати одностороннє домінування.

Початок XX століття був визначний становленням багатополярної системи, яка в подальшому трансформувалася в біполярну структуру під впливом двох світових воєн, Великої депресії та численних регіональних конфліктів. Цей період визначався балансом сил між США та Радянським Союзом, що фактично поділили світ на дві протилежні ідеологічні та політичні сфери впливу. Закінчення «холодної війни» та розпад СРСР призвели до утвердження однополярної моделі, в якій Сполучені Штати посіли позицію єдиної глобальної наддержави. Проте вже на початку XXI століття міжнародна система почала зазнавати суттєвих змін, пов'язаних із посиленням нових центрів сили та зміщенням глобальних пріоритетів. Ці процеси створюють підґрунтя для поступового переходу від однополярності до багатополярної структури світового порядку. Основними чинниками цієї трансформації є не лише перерозподіл економічних ресурсів і

зростання впливу нових економік, а й дедалі помітне збільшення потреби суверенітету та збереження національної ідентичності, особливо в межах держав Глобального Півдня. Саме ці процеси посилюють багатополярні тенденції, водночас ставлячи під сумнів ефективність традиційних міжнародних інституцій. ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та інші транснаціональні організації дедалі частіше демонструють обмеження у здатності оперативно реагувати на нові виклики та ефективно координувати глобальне управління. Відтак формується загальний пошук нової архітектури багатополярного порядку, яка ґрунтувалася б на більш справедливому розподілі влади й відповідальності між державами та відображала б реальне співвідношення сил у сучасній міжнародній системі [11].

У процесі переходу міжнародної системи до багатополярної моделі утверджується консенсус щодо важливості формування інклюзивного та ефективного міжнародного партнерства. Це зумовлює потребу в інноваційних підходах до дипломатії, глобального управління та економічного співробітництва, здатних забезпечити адаптацію до багатовимірних викликів XXI століття. Особливістю нової конфігурації є зростання ролі середніх держав, вплив яких значно перевищує традиційні уявлення минулого, що спричиняє формування асиметричної та динамічної полярності. Багатополярність у цьому контексті означає співіснування численних центрів сили, кожен з яких володіє здатністю впливати на міжнародні відносини як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Серед найбільш значних чинників сучасних трансформацій зростання важливості Китайської Народної Республіки, яка утвердилася як ключовий військовий, економічний і політичний актор, що суттєво змінив геополітичний ландшафт. Прикладом цього стала активна роль Пекіна в посередництві між Іраном та Саудівською Аравією, що показує його здатність впливати на стабільність і розвиток Близького Сходу. Водночас посилюється вплив інших провідних економік, зокрема Індії, Туреччини та Бразилії, які дедалі активніше інтегруються

у глобальні процеси та виступають як самостійні суб'єкти формування нової архітектури світового порядку. Ключовим каталізатором сучасних зрушень стала війна в Україні, що призвела до суттєвої ерозії усталеної міжнародної системи та посилила стратегічне суперництво між США та Китаєм. У результаті посилюється і значення регіональних держав, які поступово зміцнюють власні позиції, що додатково ускладнює глобальну політичну динаміку та висвітлює невідворотність багатополярного переходу [11].

Історично провідні держави формували міжнародний порядок у власних інтересах. «Pax Americana» з'явилася як унікальне явище: після Другої світової війни США не лише нав'язували правила, а й сприяли відбудові Німеччини та Японії, а також ініціювали створення ООН — глобального механізму запобігання війнам. Державний секретар США Келлог Халл заклав концептуальну основу цього порядку, обстоюючи принципи співпраці та взаємної вигоди, що були реалізовані через ООН, Світовий банк, МВФ і СОТ. Ці інституції діяли в межах правил, сформованих під американським лідерством, сприяючи стабільності та передбачуваності. Учасники «Pax Americana» отримали значні вигоди: протягом декількох десятиліть рівень міждержавних конфліктів залишався низьким, Китай з 1980-х років перетворився на другу за потужністю економіку світу, а навіть малі держави, такі як Маврикій, скористалися стабільністю системи для зростання життєвого рівня. Попри це, сучасний порядок піддається критиці за неспроможність забезпечити справедливість та урахування інтересів Глобального Півдня. Захід ніколи не мав монополії на створення міжнародного порядку: норми співіснування, які лежать в основі стабільності, зароджувалися й розвивалися в різних культурах протягом тисячоліть. Саме відхід від логіки «Захід проти решти» може стати ключем до створення дійсно інклюзивного світового порядку, заснованого на багатокультурному ідеалі й спільній історичній спадщині [1].

Зростання викликів у сучасному світовому порядку, глобальні політичні зрушення та радикалізація акторів світового порядку

Сучасні кризи, конфлікти та війни виразно демонструють масштабні трансформації геополітичного ландшафту останніх років, у межах якого суперництво провідних держав знову виступає на передній план міжнародних відносин. Війна в Україні та ескалація насильства в секторі Газа не лише поглиблюють глобальні розбіжності, але й створюють передумови для більш радикальної геополітичної реконфігурації, що потенційно може призвести до формування нового світового порядку.

Війна на європейському континенті, безпрецедентна за масштабами з часу розпаду Югославії наприкінці ХХ ст., розпочата збройною агресією Російської Федерації проти України, спричинила катастрофічні людські втрати, масштабні страждання цивільного населення та масове переміщення мільйонів осіб як у межах держави, так і за її кордонами. Конфлікт став ключовим чинником, що впливає на трансформацію сучасного світового порядку та змінює архітектуру міжнародних відносин. Наслідком війни стало не лише фізичне руйнування українських міст і критичної інфраструктури, але й глибокі соціальні та гуманітарні потрясіння, що визначають нові виклики для глобальної безпеки.

Війни в Україні та на Близькому Сході істотно підвищують ризик нової ескалації в Азії, зокрема навколо Тайваню. Для китайського керівництва, і насамперед Сі Цзіньпіна, який визначив «возз'єднання» Тайваню з материковим Китаєм як історичну місію, затяжний характер цих конфліктів створює сприятливе стратегічне вікно. Масштабні постачання США озброєнь Україні та Ізраїлю поступово виснажують американські арсенали, що обов'язково враховується Пекіном у його довгострокових розрахунках [3].

Сучасний міжнародний порядок, часто окреслений нейтральними формулюваннями на кшталт «світового порядку, заснованого на правилах», фактично має чіткий центр у Сполучених

Штатах. Саме там значною мірою встановили норми, що визначають цю систему, водночас залишаючи за собою право вибіркового їх застосування, зокрема у сфері невтручання у внутрішні справи держав. У результаті міжнародне право часто виявляється ефективним лише стосовно слабших акторів, тоді як щодо провідних держав його вплив залишається мінімальним.

У нинішніх умовах глобальної конфліктності потенційним бенефіціаром дедалі більш виразно постає Китай. Адже й самий післявоєнний порядок сформувався внаслідок війни, а його інституційним фундаментом стали вже згадані раніше структури. Проте спроби реформувати ці структури в мирний час неодноразово демонстрували обмежену дієвість. Особливо це показово у випадку з ООН, яка нині перебуває у стані структурної кризи. Бездіяльність Ради Безпеки зумовила перенесення частини функцій на Генеральну Асамблею, зокрема ухвалення резолюцій щодо конфлікту в Газі. Однак, попри їх політичне значення, документи ГА не мають обов'язкової юридичної сили, що робить цей механізм ненадійним інструментом глобального управління.

На цьому тлі глобальне суперництво між США та Китаєм супроводжується помітними регіональними трансформаціями. Тривалий конфлікт у секторі Газа здатен спричинити глибоку геополітичну перебудову на Близькому Сході — регіоні, де більшість сучасних державних утворень є результатом політичної інженерії Заходу XX ст. (передусім Великобританії та Франції) [4].

Разом з тим, конфлікт у Газі призвів до значних змін у стратегічних альянсах та дипломатичних ініціативах у регіоні. Нові безпекові архітектури почали формуватися навколо ключових акторів, таких як Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати та Іран, які раніше перебували у стані конфронтації. Ці держави почали активніше співпрацювати в питаннях безпеки, обміну розвідданими та проведення спільних військових навчань, що свідчить про початок процесу формування регіональної безпекової спільноти. Дипломатичні зусилля, зокрема з боку ООН та Ліги арабських держав, були спрямовані на деескалацію конфлікту

та сприяння мирному врегулюванню. Проте відсутність ефективного механізму забезпечення виконання мирних угод залишалася значною проблемою, що підкреслює потребу в реформуванні міжнародних організацій для більш дієвого реагування на конфлікти в регіоні. Попри позитивні тенденції до співпраці, все ще спостерігаються суттєві виклики на шляху до формування стабільної безпекової спільноти, зокрема глибокі ідеологічні та релігійні розбіжності між державами регіону, конкуренція за лідерство та вплив, а також зовнішні втручання великих держав, які можуть дестабілізувати ситуацію. Якщо ці виклики будуть подолані, має місце потенціал для створення ефективної регіональної безпекової структури, здатної забезпечити стабільність та мир на Близькому Сході [2].

Сучасна динаміка міжнародних відносин характеризується низкою тенденцій, що мають потенціал докорінно змінити структуру світового порядку. Серед них ключовими є подальша мілітаризація російської економіки, сповільнення темпів зростання Китаю та водночас посилення економічного впливу держав Глобального Півдня. Разом ці процеси поєднуються із глобальними викликами: поглибленням соціально-економічної нерівності, поширенням авторитарних моделей управління, швидкою еволюцією технологій, включно з розвитком штучного інтелекту, а також із деградацією довкілля та прискоренням кліматичних змін. Тож фундаментальне геополітичне розбалансування видається дедалі імовірнішим. На горизонті глобальної політики проявляється перспектива затяжного протистояння між Заходом та його головними опонентами — передусім Китаєм, Росією та частиною ісламського світу, що зумовлює зростання нестабільності міжнародної системи [4].

Діяльність ХАМАС у 2025 році демонструє, як локальні конфлікти та недосконалість глобальних механізмів безпеки взаємодіють із сучасними тенденціями міжнародної політики. Готовність ХАМАС погодитися на угоду про припинення вогню з Ізраїлем після переговорів під егідою арабських держав та між-

народних посередників свідчить про складну взаємодію між державними та недержавними акторами в розробці регіональної стабільності. Рішення було зумовлене поєднанням зовнішнього тиску арабських країн і внутрішніх вимог палестинських фракцій, які прагнули уникнути ескалації конфлікту. Угода передбачає 60-денне перемир'я, звільнення частини заручників, гуманітарну допомогу та початок переговорів щодо постійного припинення вогню. Підтримка арабських країн і визнання Ізраїлем угоди як засобу зменшення насильства підкреслюють роль дипломатії у стабілізації конфліктних регіонів. Цей приклад демонструє, що в сучасному світовому порядку недержавні актори можуть суттєво впливати на безпеку, а ефективна дипломатія потребує узгодження інтересів різних суб'єктів. Ситуація в Газі висвітлює структурні проблеми глобальної безпеки: відсутність швидкодіючих міжнародних механізмів реагування на конфлікти посилює нестабільність і створює ризики для регіональної та глобальної стабільності [12].

Протягом останнього десятиліття ополчення, за підтримки Тегерану, відіграли ключову роль у низці конфліктів: хусити в Ємені, що здійснювали атаки дронами на нафтову інфраструктуру Саудівської Аравії; іранські угруповання в Іраку, які придушували демократичні протести; у Сирії підрозділи «Хезболли» та Корпусу вартових ісламської революції підтримали режим Башара Асада, сприяючи знищенню опозиційних сил. На півдні Лівану «Хезболла» продовжує розбудовувати військовий потенціал, створюючи постійну загрозу для Ізраїлю. Внутрішня політика Ірану також свідчить про посилення авторитарних тенденцій. Режим дедалі частіше вдається до жорстких методів придушення внутрішньої опозиції, демонструючи готовність до системного насильства. Незважаючи на спроби міжнародної спільноти досягти компромісу, Ісламська Республіка обрала шлях жорсткішої внутрішньої політики та агресивнішої зовнішньої стратегії. Ядерна угода, замість того щоб стати основою для конструктивного співіснування на Близькому Сході, сприймалася Тегераном

насамперед як інструмент для отримання економічних вигод шляхом зняття санкцій, без реального наміру змінювати свою політичну поведінку [7].

Ключовим принципом дипломатії щодо Ірану протягом останніх десятиліть залишалося прагнення відокремити його ядерну програму від ширшого кола регіональних питань. Очікувалось, що поєднання санкцій та дипломатичних стимулів зможе поступово переконати Ісламську Республіку відмовитися від деструктивної діяльності та інтегруватися до регіональної системи безпеки. Втім, ці сподівання не виправдалися: Іран не лише не був готовий поступитися своїм впливом у Сирії, Лівані, Іраку та Ємені, а й значно активізував діяльність своїх проксі-структур у цих країнах.

Тому несподівані удари Ізраїлю по військовим об'єктам та ядерним установам Ірану вранці 13 червня 2025 року стали значущим поворотним моментом у сучасному міжнародному порядку. За оцінкою експертів Chatham House, операція, яка була ретельно синхронізована та стратегічно завчасна, переслідувала три основні цілі: ліквідацію ключових командирів та дестабілізацію іранського оперативного керівництва; суттєве пошкодження ядерної програми Ірану; і ослаблення його системи оборони. Проте за межами цих негайних військових результатів, Ізраїль прагнув зірвати відновлення діалогу щодо ядерної угоди й, можливо, спровокувати внутрішню дестабілізацію Ірану. Аналогічно, беручи до уваги внутрішні політичні нюанси, удар був націлений не лише на стримування, а й на зміцнення легітимності уряду Нетаньягу в умовах різкого зростання напруженості як усередині країни, так і на міжнародній арені. Цей захід став не стільки реакцією на неминучу загрозу, скільки принциповою трансформацією основ регіональної безпеки. Такий крок не залишив Іран без відповіді — хоч і обмежено: Тегеран скасував заплановані дипломатичні перемови з адміністрацією США в Маскаті, а також завдав першої у відповідь атаки за участі дронів. Це вказує на широкий спектр обмежених способів реагування,

які лишаються в арсеналі Ірану: балансуючи між необхідністю відновити статус стримування та уникнути повномасштабної війни. У глобальному вимірі, удар продемонстрував обмежену, але вагому роль США у кризовій ситуації. США, які відмовилися долучитися безпосередньо до удару, одночасно продовжили надавати Ізраїлю важливу військову підтримку, включаючи розвіддані та координацію захисних систем, таким чином збалансовуючи власну стратегічну обачність та підтримку союзника. Ще одним значущим наслідком постало потенційне пришвидшення гонки ядерних озброєнь з боку Ірану. За оцінкою експертів, атака значно стимулювала традиційні лінії стримування, Іран може відреагувати посиленим розвитком власної ядерної програми, посиливши асиметричні можливості стримування в умовах ослаблення конвенційних можливостей. Цей дрейф може потенційно повернути ескалацію в нову фазу траєкторії міжнародної напруженості [15].

Переобрання Дональда Трампа в січні 2025 року ознаменувало повернення до агресивної тарифної політики США. Уже 2 квітня президент видав указ про запровадження універсального мінімального тарифу на рівні 10 % для всього імпорту, водночас для 57 країн, серед яких ключові торговельні партнери та країни, які Трамп вважав «несправедливими конкурентами», ставки було підвищено значно більше — у діапазоні від 11 до 50%. Ці заходи набули чинності на початку квітня й стали найбільшим торговельним зрушенням у зовнішній політиці США з часів його першої каденції. Розрахунки Penn Wharton Budget Model демонструють, що наслідки такої політики матимуть масштабний і довготривалий характер. Прогнозується падіння рівня ВВП у довгостроковій перспективі приблизно на 6 %, тоді як заробітні плати знизяться на 5%. Для домогосподарств середнього рівня це означає скорочення добробуту в розмірі близько 22 тисяч доларів протягом життя. Зростання тарифів справді забезпечує федеральному бюджету додаткові надходження, однак динамічні ефекти — скорочення імпорту, зниження інвестиційної активності

та уповільнення економічного зростання — істотно зменшують очікуваний фіскальний ефект. За традиційними оцінками тарифи можуть принести близько 5,2 трлн доларів протягом наступного десятиліття, але з урахуванням зворотних реакцій економіки ця сума зменшується до 4,5 трлн доларів. Особливо показовим є вплив на зовнішню торгівлю: протягом 2025–2034 років обсяг імпорту скоротиться майже на 7 трлн доларів, а до середини століття ця цифра перевищить 37 трлн доларів. Таке падіння означає структурне зменшення відкритості американської економіки та її дедалі більшу ізоляцію від глобальних ланцюгів виробництва. У підсумку навіть за умов збільшення податкових надходжень від тарифів загальна рівновага буде негативною: скорочення ВВП, зниження реальних доходів населення та втрата конкурентних переваг США у світовій економіці стають невідворотними довгостроковими наслідками [14].

Запровадження адміністрацією США масштабних тарифів у 2025 році, відомих як «Liberation Day tariffs», спричинило глибокі зміни як у національній, так і у світовій економіці. У моделюванні розглянуто кілька сценаріїв — від обмеженого підвищення тарифів до повномасштабної тарифної війни з відповідними заходами з боку партнерів та підвищенням ризиків утримання американських активів. У всіх випадках результати демонструють негативний вплив на економічне зростання США та світу, а також підвищення інфляційного тиску. Найсильніше від тарифів страждають американське сільське господарство та сектор тривалого машинобудівного виробництва, де відбувається падіння виробництва та зайнятості при одночасному зростанні цін. Фінансові ринки відреагували зростанням прибутковості облігацій та девальвацією долара, що свідчило про зростання ризику для інвесторів. Цей фактор, включений до окремого сценарію, посилив економічні втрати США за рахунок відтоку капіталу, тоді як інші країни, навпаки, виграли від зниження процентних ставок і зростання інвестицій. Значною виявилась і диверсифікація китайського експорту, який переорієнтовується з амери-

канського ринку на ринки країн Азії та Європи, що створює додаткові виклики для їхньої промисловості. У глобальному вимірі тарифна війна призводить до скорочення інвестицій, падіння ВВП та загального зростання інфляційних процесів. Водночас винятки, перегляд ставок та поступки, зроблені після початкових заяв, суттєво знизили шкоду порівняно з початковими прогнозами. Однак навіть за цих умов сценарії демонструють: тарифи не стимулюють «індустріальне відродження» у США, а перетворюють країну на відносно високовартісну економіку з ослабленими позиціями у глобальній торгівлі [10].

Висновки

Початок третього десятиліття XXI ст. став періодом масштабних потрясінь, що спричинили глибокі зрушення у світовому порядку. Пандемія COVID-19 не лише висвітлила вразливість глобальної системи охорони здоров'я та міжнародної кооперації, але й пришвидшила процеси деглобалізації та економічної нестабільності. Падіння уряду в Афганістані в серпні 2021 р. стало символом краху двадцятирічної стратегії західного «державного будівництва» та виявило обмеженість можливостей США у формуванні політичних моделей у нестабільних регіонах. Подальший етап геополітичних трансформацій визначився повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну в лютому 2022 р. Ця війна стала найбільшим збройним конфліктом в Європі з часів Другої світової та радикально змінила дискусії про міжнародний порядок, його легітимність та ефективність. Вона не лише поглибила кризу глобального управління, а й загострила суперництво між США та їхніми стратегічними опонентами. Додатковим викликом став удар Ізраїлю у червні 2025 р. та військова відповідь з боку Ірану. Ці події підвищили ризик регіональної ескалації, а активність іранських проксі-сил у Лівані, Ємені та Іраку поставила під питання стабільність усього Близькосхідного регіону.

США демонструють тенденцію до переорієнтації своєї глобальної стратегії: Вашингтон дедалі обережніше втручається

у міжнародні конфлікти та водночас активно використовує економічні важелі впливу, зокрема запровадження нових тарифів і перегляд торговельних угод. Такий курс, посилений акцентом на внутрішніх інтересах, супроводжується скороченням традиційних безпекових гарантій союзникам і створює простір для активнішої ролі Китаю, Росії та регіональних гравців. У результаті формується більш фрагментований світовий (без)порядок, у якому позиції США залишаються впливовими, але вже не беззаперечними.

На цьому тлі постає фундаментальне питання: яким чином здійснювати ефективне управління новим світовим порядком. На думку багатьох американських дослідників, ключ до збереження глобальних позицій США полягає у розвитку багатосторонньої співпраці, спрямованої на використання науково-технологічного потенціалу XXI ст. для подолання бідності, хвороб та екологічних викликів. Водночас піднесення регіональних держав варто розглядати не як загрозу, а як можливість формування нової архітектури співпраці та процвітання. Ефективне управління у багатополярному світі вимагає нових підходів: прийняття складності та суперечностей як невід'ємної реальності, уникнення жорсткої блокової логіки, децентралізації переговорних майданчиків, розділення проблем для запобігання їхньому взаємному блокуванню, а також розвитку інноваційних механізмів врегулювання. Лише так можливо зберегти баланс сил і забезпечити стійкість глобального порядку.

У підсумку, сучасний світовий порядок постає як динамічна система сили, норм та інститутів, що визначає взаємодію держав і міжнародних акторів. Його розвиток відбувається через діалектичну взаємодію співпраці та конфліктів, а майбутнє визначатиметься здатністю міжнародної спільноти адаптуватися до нових викликів і водночас зберегти основу для глобальної дипломатії та безпеки.

Список використаних джерел та літератури

1. Acharya, A. Goodbye west: long live world order. E-International Relations. URL: https://www.e-ir.info/2025/03/13/goodbye-west-long-live-world-order/.

2. включ, N., Shukri S. Shifting geopolitics: the gaza war and the contours of a при ц middle east security community. Intellectual discourse. 2025. Vol. 33, no. 2. URL: https://doi.org/10.31436/id.v33i2.2344 (date of access: 26.08.2025).

3. Bayly, M. J. Global intellectual history in International Relations: Hierarchy, empire, and the case of late colonial Indian international thought. Review of international studies. 2022. P. 1–20. URL: https://doi.org/10.1017/s0260210522000419.

4. Chellaney, B. The wars of the new world order. Project Syndicate. URL: https://www.project-syndicate.org/commentary/global-geopolitical-rebalancing-driven-by-us-china-rivalry-and-wars-in-gaza-and-ukraine-by-brahma-chellaney-2023-11.

5. Chesterman, S. Silicon sovereigns: artificial intelligence, international law, and the tech-industrial complex. Computers and society. 2025.

6. Lavrynenko, H.; Prymush, M. The formation of a new world order system and security architecture. European political and law discourse. 2025. Vol. 12, no. 3. P. 16–27. URL: https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.2 (date of access: 26.08.2025).

7. Mason, P. A new world order: from warring states to citizens. Social Europe. URL: https://www.socialeurope.eu/a-new-world-order-from-warring-states-to-citizens.

8. McKeil, A. Order without victory: international order theory before and after liberal hegemony. International studies quarterly. 2022. Vol. 67, no. 1. URL: https://doi.org/10.1093/isq/sqad002 (date of access: 26.08.2025).

9. McKeil, A. Revisiting the world order models project: a case for renewal?. Global policy. 2022. URL: https://doi.org/10.1111/1758-5899.13070.

10. McKibbin, W. J., Noland M., Shuetrim G. The global economic effects of Trump's 2025 tariffs. Peterson Institute For International Economics. URL: https://www.piie.com/publications/working-papers/2025/global-economic-effects-trumps-2025-tariffs.

11. Omeed, B. Emerging multipolarity: critical analysis of a shifting global order — centre for strategic and contemporary research. Centre for Strategic and Contemporary Research. URL: https://cscr.pk/explore/themes/politics-governance/emerging-multipolarity-critical-analysis-of-a-shifting-global-order/.

12. Parker, C.; Shamalakh, S.; Mahfouz H. F. Under growing Arab pressure, Hamas signals new willingness to compromise. The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/world/2025/08/20/hamas-gaza-ceasefire-deal-negotiations/.

13. Raja, S.H.; Mohamed, Z. International relations: basic concepts & global issues. 2nd ed. Babelcube Inc, 2022.

14. The economic effects of president trump's tariffs — penn wharton budget model. Penn Wharton Budget Model. URL: https://budgetmodel.wharton.upenn.edu/issues/2025/4/10/economic-effects-of-president-trumps-tariffs.

15. Vakil, S.; Maddox, B.; Al-Muslimi, F. Israel's strike against Iran: Chatham House experts offer early analysis. Chatham House. URL: https://www.chathamhouse.org/2025/06/israels-strike-against-iran-chatham-house-experts-offer-early-analysis.

16. Wisniewski, R. Coopetition as a form of great power relations- the case study of US-China dynamics in the post-Cold War period. Stosunki międzynarodowe — international relations. 2025. Vol. 5. P. 18. URL: https://doi.org/10.12688/stomiedintrelat.17973.1.